

Kansainvälinen nimistöntutkimus laajasti esillä Glasgow'ssa

Järjestyksessä 25. nimistöntutkimuksen kansainvälinen kongressi järjestettiin Glasgow'ssa, Skotlannissa 25.–29.8.2014. Joka kolmas vuosi pidettävä tapahtuma on osanottajamäärältään suurin onomastiikan alan tutkijataapaaminen. Osallistujia oli noin 250, ja he edustivat 42 eri kansallisuutta.¹

Vuonna 1451 perustettu Glasgow'n yliopisto tarjosi kongressille kauniit ja arvokkaat puitteet. Vieraat otettiin vastaan jo kongressia edeltävänä iltana yliopiston taidegalleriassa, jossa sai muun muassa tutustua Glasgow'ssa vaikuttaneen arkkitehti Charles Macintoshin elämäntyöstä kertovaan näyttelyyn. Muuten Glasgow ja skotlantilaisuus eivät olleet erityisemmin esillä kongressin aikana, vaikka se järjestettiin vain kolme viikkoa ennen kansanäänestystä Skotlannin itsenäisyydestä.

Kongressissa oli kolme virallista kieltä: englantia, ranska ja saksa. Valtaosa esitelmistä oli kuitenkin englanniksi, ja muita kieliä käyttivät lähinnä niitä äidinkielenään puhuvat. Poikkeuksena oli esimerkiksi Riitta Rajasuu, joka piti suomalaisen etunimistön historiaa käsittelevän esitelmänsä saksaksi.

Suomi oli kongressissa hyvin edustettuna. Suomalaisia osallistujia oli 13 (noin viisi prosenttia osallistujista), ja kaikki pitivät myös esitelmän. Aiempien vuosien tavoin osanottajakaarti oli pääosin eurooppalaista, mutta paikalla oli puhujia niin Amerikasta, Afrikasta kuin Aasiasta-

kin. Valittiinpa nimistöntutkimuksen virallisen neuvoston (International Council of Onomastic Sciences) 12-henkiseen johtokuntaankin ei-eurooppalainen jäsen, Etelä-Afrikan Nobuhle Hlongwa. Johtokuntaan kuuluu seuraavien kolmen vuoden ajan myös Suomen Paula Sjöblom.

Kongressissa pidettiin kaikkiaan 176 esitelmää, joista kolme oli plenaariesitelmää ja loput sektioesitelmää. Rinnakkaisia sektioita oli viidestä kuuteen, ja ne oli otsikoitu joko paikannimiä, henkilönimiä, sosio-onomastiikkaa, nimiteoriaa ja -metodologiaa, kirjallisuuden nimistöä, kaupallista nimistöä tai muita nimiä käsitteleviksi. Koska kategoriat oli muodostettu erilaisin perustein (osa paikan lajien perusteella, osa muin perustein), jaottelu oli epäselvä ja monet esitelmät olisivat voineet kuulua myös eri sektioon kuin mihin ne oli sijoitettu.

Esitelmien lisäksi tutkimusta esittelivät 10 posteria, joista kongressin osallistujat saivat äänestää suosikkiaan. Äänestyksen ja sadan euron palkinnon voitti islantilainen Birna Lárusdóttir Surtsey saaren nimeämishistoriaa käsittelevällä työllään.

Toponomastiikan kenttä laajenee

Nimistöntutkimuksen merkittävin osa-alue on perinteisesti ollut paikannimistön tutkimus, ja noin kolmannes kongressin esitelmistä olikin sijoitettu sitä käsitteleviin sektioihin. Myönteisenä yllätyksenä voi pitää sitä, että niissä nähtiin tutkimus-

1. <http://onomastics.co.uk/icos2014-overview/> (23.10.2014).

aiheiden, metodologian ja tavoitteiden puolesta hyvin erilaisia, ajankohtaisiakin esityksiä.

Toponomastiikka on perinteisesti painottunut maaseudun perinnäisten paikannimien tutkimukseen, mutta paikannimet ovat tärkeä osa myös urbaanissa kaupunkiympäristössä elävän ihmisen arkea. Peeter Päll Tallinnasta ja Line Sandst Kööpenhaminasta esittelivät havainnot kotikaupunkiensa nimimaisemista. Kaupunkiympäristön paikannimet käsittelevät paljon muutakin kuin virallisen, suunnitellun kaavanimistön. Yritysnimet, kuten kauppojen ja kahviloiden nimet, voivat toimia myös paikanniminä, esimerkiksi kun puhutaan paikkojen sijainnista tai opastetaan ihmisiä.

Myöskään suunniteltu kaupunkinimistö ei aina välty kaupallisuuden vaikutuksilta. Johanna Lehtonen, Kaija Mallat ja Sami Suviranta kertoivat esitelmässään Helsingin ja Espoon metroasemien uusista nimistä sekä nimenantoprosesseista. Espoossa metroaseman suunniteltu nimi *Otaniemi* sai väistyä nimen *Aalto-yliopisto* tieltä, samoin Helsingissä *Kaisaniemestä* tuli *Helsingin yliopisto*. Uudet nimet eivät toteuta nimistösuunnittelun yleisperiaatteita, joiden mukaan nimien tulee olla mahdollisimman informatiivisia eikä niitä tule myöntää yrityksille tai instituutioille brändinrakennuksen välineiksi. Päätöksenteossa poliittiset toimijat ovat kuitenkin kävelleet nimistöstä vastaavien viranomaisten ylitse, mikä on varsin huolestuttavaa.

Ajoittain toponomastiikka liittyy yhteiskunnallisesti hyvin tärkeisiin ilmiöihin. Sungjae Choo käsitteli esitelmässään ilmastonmuutoksen vaikutusta paikannimiin. Vedenpinnan nousun myötä maisema muokkautuu: niemet muuttuvat saariksi, saaret taas saattavat kadota kokonaan näkyvistä. Paikannimien katoaminen toki ei ole yhtä vakavaa kuin itse paikkojen katoaminen, mutta tutkimusaihetta voi pitää hyvänä muistutuksena

ilmastonmuutoksen vaikutusten laajuudesta.

Nimivalinnat ennen ja nyt

Huomattava osa kongressin esitelmistä liittyi läheisesti historian tutkimukseen. Paikannimitutkimuksessa se on usein väistämätöntä, mutta myös useat henkilönnimiä käsittelevät esitelmät liittyivät satojen tai jopa tuhansien vuosien takaisin nimivalintoihin. Esimerkiksi Alice Crook tarkasteli nimenantokäytänteitä vuosien 1680–1840 Skotlannissa. Pitkään vallinneen käsityksen mukaan lapset on nimetty 1700-luvulla systemaattisesti perinteisten käytänteiden mukaan (esikoispoika isänisän kaimaksi, esikoistytär äidinäidin kaimaksi jne.), mutta viimeaikaisten tutkimustulosten mukaan tästä nimeämismuotista on poikettu hyvin usein. Crookin aineiston mukaan odotustenvastaisesti yli puolet perheistä ei ole 1700-luvulla noudattanut nimivalinnoissa tätä nimeämistapaa eikä nimeäminen vaikuta systemaattiselta.

Historiallisissa tutkimuksissa aineisto on peräisin kirkonkirjoista ja sen hankkiminen hyvin työlästä, joten pääosin aineistot ovat suhteellisen pieniä. Suurten aineistojen ja esimerkiksi miljoonien nimi-esiintymien tietokantojen käyttäminen on nimistö tutkimuksessa toistaiseksi melko harvinaista, mikä johtuu pääosin joko tietokantojen tai niiden käyttöoikeuksien puutteesta. Monissa maissa ei ole koko kansan kattavia väestörekistereitä, eivätkä rekisterit useimmiten ole vapaasti tutkijoiden käytettävissä. Kongressissa pohdittiinkin, pitäisikö tutkijoilla olla vapaa pääsy kaikkiin rekistereihin ja toisaalta pitäisikö tietokantoja julkaista myös verkossa kieliyhteisön jäsenien käytettäväksi.

Myös modernin henkilönnimistön tutkimus ja modernit nimivalinnat olivat esillä. Maija Kallio puhui etunimien muodostamisesta, suomalaisista *iina*-loppuisista naisennimistä ja 2000-luvun uusista nimistä, kuten *Jamesiina*, *Jussiina*

ja *Sipuliina*. Vaikka *ina*-loppuinen nimi-tyyppi on alkujaan kansainvälinen, se on poikkeuksellisen produktiivinen nimimuotti juuri suomalaisessa nimistössä. Nykyaikaista henkilönnimistöä tarkasteli myös Masahiko Mutsukawa, jonka aiheena olivat sukupuolineutraalit etunimet Japanissa. Kuten monissa muissa maissa, myös Japanissa luodaan entistä enemmän uusia etunimiä, mutta molemmille sukupuolille sopivat nimet ovat kuitenkin harvinaisia, sillä nimet rajataan selvästi naisen- ja miehennimiin. Jako tehdään ensisijaisesti nimen rakenteen avulla: esimerkiksi *k*-alkuiset nimet ovat miehennimiä ja *ko*- ja *mi*-loppuiset naisennimiä. Näin ollen esimerkiksi nimet *Katumi* ja *Kimi* sopivat molemmille sukupuolille. Useimmiten sukupuolineutraalit nimet kuitenkin tulkitaan naisennimiksi.

Modernia nimistöä ja nimenantoa edustavat myös internetin käyttäjänimet. Katarzyna Aleksiejuk esitteli sitä, miten verkkoyhteisöjen käyttäjät tuovat (virtuaalisen) identiteettinsä esille nimistään. Hänen tutkimusaineistonsa koostuu venäläisten verkkoyhteisöjen nimistä, joiden typologiassa korostuu internetin kansainvälisyys: vaikka yhteisöt ovat venäjänkielisiä, monet valitsevat kyrillisten aakkosten sijaan länsimaisen kirjoitustavan sekä englanninkielisiä nimelementtejä. Lasse Hämäläinen taas hahmotteli sitä, millaisiin nimistöntutkimuksen teoreettisiin kysymyksiin käyttäjänimien analysointi voi vastata. Merkityssisällöltään ja kirjoitusasuiltaan poikkeukselliset käyttäjänimet testaavat käsityksiämme muun muassa siitä, mitkä kielenaineokset voidaan ylipäänsä tulkita nimiksi.

Henkilönnimet monikulttuurisissa yhteiskunnissa

Henkilönnimet, niin etu- kuin sukunimet, yhdistyvät usein tiettyihin kulttuurisiin, ja ne saattavat sisältää viitteitä nimenkantajan etnisestä taustasta. Kulttuu-

risesti moninaistuvissa länsimaisissa yhteiskunnissa myös nimimaisema monipuolistuu. Tätä käsiteltiin kongressiesitelmässä useista eri näkökulmista.

Ruotsalainen Emilia Aldrin on tutkinut nimen vaikutusta arvosteluun äidinkielen ainekirjoituksessa. Kirjoitukset olivat keskenään identtisiä, ja ne arvosteltiin anonyymeina, mutta tekstissä esiintyvän henkilön nimi vaihteli. Tutkimukseen oli valittu kolme Ruotsissa kulttuurisesti edustavaa pojannimeä: ylempällä sosiaaliluokalla tavallinen *Carl*, alemmalla sosiaaliluokalla yleinen *Kevin* sekä useimmiten maahanmuuttajilla tavattava *Muhammed*. Tutkimuksessa kävi ilmi, että jos täsmälleen identtisessä aineesta esiintyy nimi *Carl*, kirjoittaja saa keskimäärin hieman korkeamman arvosanan kuin jos aineesta esiintyy nimi *Kevin*, ja matalimman arvosanan saa aine, jossa esiintyy nimi *Muhammed*. Erot eivät aineiston kokoon nähden ole tilastollisesti edustavia, mutta havaittavissa oleva tendenssi on silti syytä panna merkille.

Maahanmuuttajat saattavat joutua sopeutumaan uuden kotimaansa oloihin myös nimensä osalta. Ksenia Eskola kertoi venäläistaustaisten henkilöiden sukunimenvaihdoksista Suomessa 2000-luvulla. Syitä nimenvaihdoksiin on luonnollisesti monia, mutta useissa tapauksissa henkilö on yksinkertaisesti halunnut häivyttää etnistä taustaansa, sillä viitteet Venäjälle herättävät monissa suomalaisissa kielteisissä mielleyhtymiä. Ruotsalainen Märít Frändén puolestaan esitteli alkavaa hanketta, jossa tutkitaan ruotsin kielelle vieraita diakriittisiä merkkejä sisältävien nimien sopeuttamista esimerkiksi väestötietojärjestelmiin sekä saman nimen eri kirjoitusasuja ja ruotsalaisille vaikeasti lausuttavia sukunimiä (mm. *Nousiainen*). Tavoitteena on selvittää, mitä mieltä maahanmuuttajat ovat nimensä sopeuttamisesta tulomaan kielelliseen ympäristöön.

Henkilönnimien parissa työskennellessään Ruotsissa myös lainsäädännön ta-

solla. Maan nykyinen nimilaki on ollut voimassa vuodesta 1982 lähtien eikä ole enää täysin ajan tasalla. Eva Brylla kertoi esitelmässään, että uutta nimilakia tarvitaan niin uusien etunimien antamisen säätelemiseen kuin etu- ja sukunimien muutosten kontrolloimiseen. Vuoden 1982 nimilaki on suhteellisen väljä ja sallii muun muassa lyhenteiden ja yhden kirjaimen sisältävien nimien hyväksymisen etunimeksi (esim. A-C, Q). Ruotsin viranomaiset saavat vuosittain noin 6 000 sukunimenmuutoshakemusta, joten tarve valvonnalle on suuri. Nykyisin muun muassa nimien vieraskieliset käännökset (*Beachman* < *Strandman*) on hyväksytty sukunimiksi. Uudessa nimilakiehdotuksessa esitetään, että nimenmuutoksen hakijan ehdotukset uudisnimiksi tarkistettaisiin kielitieteelliseltä kannalta sopimattomien nimien karsimiseksi. Vaikka nimilakia tiukennetaan, on siihen suunniteltu joitakin lievennyksiä. On ehdotettu esimerkiksi niin sanottujen vapaiden sukunimien käyttöönottoa: kuka tahansa voi ottaa sukunimekseen nimen, jolla on vähintään 2 000 kantajaa.

Henkilönimen sisältämästä etnisestä ”tiedosta” voi yrittää myös hyötyä. Yhdysvaltalainen Lisa Radding esitteli kongressissa työtään Ethnic Technologies -yrityksessä, joka tarjoaa yrityksille kohdennettua markkinointia. Siinä tärkeä työkalu on markkinoinnin kohteena olevan henkilön nimi, jonka avulla pyritään analysoimaan muun muassa henkilön etnistä taustaa tai sosioekonomista asemaa, jotta hänet voidaan profiloida markkinoinnin kannalta oikeaan kuluttajaryhmään. Tämä ei tietenkään aina onnistu, mutta yritysten näkökulmasta tärkeintä lienee osua riittävän usein riittävän lähelle.

Nimistöntutkimusta pelastamassa

Nyky-yliopistossa rahoituksen saaminen perustutkimukselle käy aina vain vaikeammaksi ja tutkimuksesta saatavan hyödyn

pitäisi näkyä yhä nopeammin ja selvemmin. Koska monien humanististen tieteen tavoin nimistöntutkimuksen arvo ei läheskään aina ole numeerisesti mitattavissa, on pohdittava uusia ansaintamalleja tieteenalan tulevaisuuden turvaamiseksi.

Aihetta käsitteli erityisesti tanskalaisen Peder Gammeltoftin plenaariesitelmä. Hänen mukaansa nimistöntutkijoiden tulevaisuus voi olla tietokantatyössä. Tärkeää on sähköisten tietokantojen avoimuus, jotta nimistön parissa tehtävästä työstä on hyötyä ja iloa mahdollisimman suurelle yleisölle. Tästä visiosta saatiin myös jo toteutunut esimerkki, kun Leif Nilsson esitteli tänä vuonna päättynyttä, paikannimet ruotsalaiseen paikkatietojärjestelmään yhdistänyttä projektia.

Nykyisin yleistä on yhdistää nimistöntutkimus monitieteisen tutkimusryhmän toimintaan ja siten parantaa rahoitusmahdollisuuksia. Kongressissa kuultiinkin useita esityksiä, jotka ovat osia erilaisista tutkimusprojekteista. Mieleen jäi Fiorenza Fischerin, Erhard Lickin ja Holger Wochelen esitelmä, jonka aiheena olivat eurooppalaisten pankkien sijoitus tuotteiden nimet ja niiden merkitys sijoitusbrändien rakentamisessa. Esitys sisälsi mielenkiintoisia havaintoja markkinoinnista, mutta sen yhteys nimistöntutkimukseen tuntui ohuelta ja väkinäiseltä. Mietityttämään jäikin, onko monitieteisyys tutkimukselle eduksi vai kaventaako se nimistöntutkimuksen merkitystä entisestään. Eikö nimistöntutkimus kelpaa rahoittajille sellaisenaan?

Tieteellisen keskustelun kulttuuri

Näin isoon kongressiin mahtuu monenlaisia esitelmiä. Aiheeltaan ja tuloksiltaan merkittävien ja menetelmiltään oivalta-vien esitysten vastapainona oli myös sellaisia, joissa tyydyttiin lähinnä tutkimusaineiston kuvailuun ja päätelmät ja niiden yhteys teoreettiseen viitekehykseen jäivät kuulijan vastuulle.

Esitelmien tason vaihtelu on ymmärrettävää, kun ottaa huomioon puhujien erilaiset taustat. Silti huomio kiinnittyi siihen, että esitelmien jälkeen kuultiin huomattavan vähän kriittisiä kommentteja. Rakentavasti esitetty kritiikki lienee puhujallekin hyödyllisempää kuin kauniit sanat. Esimerkiksi edellä mainittu Lisa Raddingin esitelmä etnisesti edustavien nimien käytöstä kohdennetussa markkinoinnissa sai esitelmän yhteydessä myönteisen ja innostuneen vastaanoton, mutta kahvitaulla siitä keskusteltiin likimain järkyttyneeseen sävyyn. Yritysmailma ja tiedeyhteisö katsovat tutkimuksen etiik-

kaa hieman erilaisista näkökulmista, joten myös kriittiset äänet olisi tärkeää tuoda yritysmailmaa edustavan puhujan kuuluviin.

Nimistöntutkimuksen kansainvälinen kongressi järjestetään seuraavan kerran loppukesästä 2017 Debrecenin yliopistossa Unkarissa.

LASSE HÄMÄLÄINEN
etunimi.j.sukunimi@helsinki.fi

KSENIA ESKOLA
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

MAIJA KALLIO
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Viimeinen sana uralilais-jukagiirilaisesta hypoteesista? Mihin asti permiläiset paikannimet ulottuvat? Ovatko enetsin ja nenetsin verbinmuodot selvitetävissä? Kuka oli Wilhelm Schott? Onko olemassa udmurttilaista puhekieltä? Uutta suomen, saamen ja mordvan tutuista johtimista? Toimiiko virallinen kaksikielisyys Venäjän suomalais-ugrilaisissa tasavalloissa?

FINNISCH-UGRISCHE FORSCHUNGEN

Finnisch-Ugrische Forschungen on aikakauskirja, joka on jo yli sadan vuoden ajan edustanut ja esitellyt suomalaisen ja kansainvälisen fennougristiikan kärkeä. *FUF* julkaisee saksan- ja englanninkielisiä artikkeleja (englanninkielisin tiivistelmin) ja katsauksia suomalais-ugrilaisen kielen- ja perinteentutkimuksen alalta, ja sen laajassa kirjallisuusosastossa arvioidaan alan uudet julkaisut. *FUF*:n 62. nide ilmestyy vuoden 2014 lopussa.

Päätoimittaja: Sirkka Saarinen (Turku)
Toimitus: *FUF*, Suomalais-Ugrilainen Seura, PL 320, 00171 Helsinki
Yhteystiedot ja sisällysluettelot: www.sgr.fi/fuf

Tilaukset: kirjakauppa Tiedekirja, Snellmaninkatu 13, 00170 Helsinki
p. (09) 635 177 • faksi (09) 635 017 • www.tiedekirja.fi • sähköp. tiedekirja@tsv.fi
<http://www.tiedekirja.fi>